

Petinosemdeset let profesorice dr. Martine Orožen

Slavistka, redna profesorica v pokoju, dr. Martina Orožen praznuje petinosemdesetletnico svojega ustvarjalnega, slovenskemu zgodovinskemu jezikoslovju posvečenega, življenja. Rodila se je 12. oktobra 1931 v Turju nad Hrastnikom, gimnazijo je po vojni obiskovala v Celju in l. 1957 diplomirala iz slovenskega jezika s književnostjo in primerjalnega slovanskega jezikoslovja na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Tam je istega leta postala asistentka za staro cerkveno slovanščino, l. 1966 doktorirala s tezo *Razvoj futuralno-modalnih gramatičnih oblik v knjižni slovenščini od 16. do 19. stoletja*, od l. 1972 kot docentka, 1977 izredna, 1984 kot redna profesorica »predavala, tvorno raziskovalno dopolnjevala in tematsko širila, metodološko-analitično poglobljala« jezikovnozgodovinske vsebine (Orožen, Slovenistika 2009, 9–10). Za akademikoma Franom Ramovšem in Tinetom Logarjem je od l. 1978 do upokojitve l. 1996 uspešno vodila katedro za zgodovinsko slovnico in dialektologijo slovenskega jezika na Oddelku za slovanske jezike in književnosti. Štiri desetletja je generacijam študentov na predavanjih in seminarjih z ustvarjalno zavzetostjo, strokovno očaranostjo, humanistično predanostjo, izjemnim pedagoškim žarom

in človeško toplino posredovala vednost o jezikovni podobi slovenskih srednjeveških rokopisov, razvoju slovnične zgradbe slovenskega knjižnega jezika od 16. do 19. stoletja, o zgodovinskem konzonantizmu, oblikoslovju, besedišču, po reformi študija v 90. letih še o funkcijski zvrstnosti, pokrajinskih različicah in etnolingvistiki. Mnoge izmed njih je z neutrudnim preučevanjem različnih razvojnih stopenj slovenskega jezika in jezikovnih sprememb po vseh jezikovnih ravninah od glasoslovja do besediloslovja v času in prostoru motivirala za raziskovanje slovenske jezikovne preteklosti – kot mentorica je izobrazila vrsto diplomantov, šest magistrov in šest doktorjev znanosti.

Novo pogleda na jezikoslovje ji je odstrla jezikoslovna specializacija na polonistiki in slavistiki v Varšavi (1960–61) in lektorske izkušnje na Jagelonski univerzi v Krakovu (1962–64). Navezala je trajne stike s poljsko slavistiko in tamkajšnjimi profesorji ter objavila v *Jeziku in slovstvu* tudi prve slavistične prispevke, ocene poljskih jezikoslovnih del in prevode v slovenski jezik. Kot mlada doktorandka je bila lektorica na Inštitutu za slovansko filologijo na Dunaju (1967–69), nato na Prevajalskem in Slavističnem inštitutu Univerze Karla Franca v Gradcu (1978–79).

Njeno vsestransko raziskovanje slovenske jezikovne preteklosti v soočanju s staro cerkveno slovanščino in slovanskimi jeziki in v družbenozvrstni prepletenosti izkazuje več zaokroženih tematskih sklopov. Splošne jezikoslovne teme vključujejo dosežke, smernice in pomen, trajno aktualnost raziskovanja zgodovine slovenskega (knjižnega) jezika in dialektologije, ugotavljajo strukturno identiteto slovenskega jezika v luči raziskovalnih metod 19. stoletja, določajo razmerja med knjižnim jezikom in narečji, kulturološke vidike v zgodovini jezikoslovja idr. V okviru zgodovine slavistike in slovenistike so problemsko ali kontrastivno opredeljeni jezikovni nazori in jezikovna zgradba vseh pomembnejših slovenskih avtorjev, slovničarjev in jezikoslovcev od Trubarja do Ramovša ter tujih jezikoslovcev Melanchthona, Rose, Pohla, Dobrovskega, Tesnièrja idr.) s prispevkom k slovenskemu jezikoslovju ali vplivi nanj. Tematika normiranja slovenskega knjižnega jezika, ustalitve posameznih jezikovnih prvin v različnih časovnih obdobjih, njihovo uresničenje v umetnostnem jeziku, v jezikoslovju in besedilih 19. stoletja, s stališča Kopitarjeve in Miklošičeve panonske teorije itd., je obdelana v samostojnih razpravah ali pa je vpeta v druge teme. Osrednje mesto jubilatkinje raziskovalne pozornosti zavzema poglobljena razčlenitev, opis in primerjava jezikovne zgradbe po posameznih besedilih, avtorjih, obdobjih oz. pokrajinskih vidikih, od predknjižnega obdobja, naših najstarejših dokumentov *Brižinskih spomenikov*.

S pretanjeno jezikovno analizo molitvenih obrazcev je prva izpostavila dvojno diahrono kontrastivno alpsko- in osredneslovensko ter panonsko- in vzhodnoslovensko kontinuiteto slovenskega jezika. Pri raziskovanju zgodovine slovenskega knjižnega jezika se je osredotočila na avtorsko, jezikovnoravninsko, besediloslovno, primerjalno umerjen opis jezika protestantskih piscev 16. stoletja, gorenjskih rokopisnih in tiskanih nabožnih in uradovnih besedil 17. in 18. stoletja, baročnih avtorjev in del, jezikovnih nazorov in njihove uresničitve v obdobju razsvetljenstva 18. stoletja ter preučevala jezikovne prvine in

spremembe glede na slovnico normo in medjezikovne povezave v 19. stoletju. Prva je podrobneje opredelila jezik in besedje slovenskih uradovnih besedil (patentov, razglasov, priseg idr.). Tipološko je razčlenila jezik najvidnejših predstavnikov slovenskih pokrajinskih različic osrednjeslovenskega (kranjskega, koroškega) in vzhodnoslovenskega (vzhodnoštajerskega in prekmurskega) knjižnega jezika 18. in prve polovice 19. stoletja, jih klasificirala ter prispevala k prepoznavnosti knjižnojezikovnih poizkusov in njihove vloge v slovenski zgodovinski slovnici. Njeno raziskovanje slovenske dialektologije se začne z diplomskim delom o govoru rojstnega kraja Turja kot 300. točke za *Slovenski lingvistični atlas* ter počitniškim terenskim raziskovanjem na Notranjskem in v Posočju, s fonološkimi opisi krajev Pomjan, Komen, Šmarje pri Jelšah in nadaljuje z opredelitvijo raziskovalnih metod in dosežkov slovenskega narečnega oblikoslovja od V. Oblaka do T. Logarja, narečne govorne ustvarjalnosti v luči socio- in psiholingvistike, odvisnosti narečnega besedišča in načina upovedovanja od spreminjajočega se načina življenja in aktualnosti dialektološkega raziskovanja. Dopolnila in nadgradila je zgodovinske oblikoslovne študije (naklonski glagoli, prislovi, deležja, predlogi, določni člen idr.). Izčrpno je raziskala razvojne težnje v slovenskem besedju glede na obliko, pomen, izvor, tvorjenost, razvojno opredelila oblikovanje slovenske terminologije z različnih strokovnih področij. Tudi zadnja leta njeno pero ne miruje: posveča se preučevanju zgodovinskih besediloslovnih, etnolingvističnih in cerkvenozgodovinskih tem (npr. Slomškovega hagiografskega delu, Ciril-Methodiani 19. in 20. stoletja, Gutsmanovim Kristjanskim resnicam), se spominja pomembnih obletnic (90-letnice slovenistike, Miklošičeve 200-letnice rojstva, 50-letnice Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture).

Svoje raziskovalne izsledke z omenjenih področij je objavljala v številnih domačih in tujih znanstvenih revijah in zbornikih ter v štirih znanstvenih monografijah podala celostni prikaz zgodovinske slovnice slovenskega jezika, določila sistemske zakonitosti in izoblikovala sintetični opis slovenskega jezikovnega razvoja v tisočletnem izročilu. Ob upokojitvi jih je strnila v dveh zbornikih: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika* (1996) in *Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju* (1996) vsebujejo diahrono raziskavo glasoslovnih, oblikoslovnih, skladenjskih in besediščnih sestavov slovenskega (knjižnega) jezika od začetkov v srednjem veku do razsvetljenstva oz. od Kopitarjeve slovnice do izoblikovanja skupnega slovenskega knjižnega jezika. Po upokojitvi je neutrudno nadaljevala z raziskovalnim delom in objavila še dve znanstveni monografiji, *Razvoj slovenske jezikoslovne misli* (Maribor 2003) s prispevki iz zgodovinskega oblikoslovja, besedoslovja in zgodovine slovenskega slovniciarstva, jezikoslovja in slavistike. Uredila je in jezikovno, vsebinsko in stilistično predstavila tudi knjižno izdajo koroške *Tinjske rokopisne pesmarice* (2005) dr. Pavla Zdovca. V zadnjem desetletju se je usmerila k poglobljenim besediloslovnim analizam še ne oz. malo raziskanih rokopisov (cerkvenih pesmaric, apokrifnih ljudskih besedil, nabožnega slovstva v purističnem obdobju, prevodov cerkvenih besedil od Trubarja do Dajnka, pridig (Pohlina, Japlja, Barage, Slomška), ki jih je zbrala v zajetni

monografiji *Kulturološki pogled na razvoj slovenskega knjižnega jezika: od sistema k besedilu* (2010). Aktivno je sodelovala in še sodeluje na mnogih znanstvenih simpozijih in prireditvah ob pomembnih obletnicah, se poznavalsko odziva na referate v diskusijah in spremlja nove jezikoslovne dosežke. Slovensko jezikovno preteklost je do nedavna predstavljala tudi poslušalcem Radia Slovenija (Ars).

Posebne pomena so tudi njene zasluge za znanstveno promocijo slovenističnega zgodovinskega jezikoslovja in slovenskega jezika v domačih in mednarodnih krogih: bila je predsednica Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture (1975, 1982, 1994, 1995), ki ga je soorganizirala že na začetku l. 1965, predsednica Komisije za stike z zamejskimi Slovenci (1981–86), članica Znanstvenega sveta Inštituta za slovenski jezik SAZU, vodja Dialektološke sekcije istega inštituta (1977–84), članica Upravnega odbora Komisije za historične slovarje (do l. 1985), članica Slovenske maticice, Kopitarjevega društva, predsednica Slavističnega društva Ljubljana (1979–81) in Slavističnega društva Slovenije (1989–91), katerega častna članica je. Bila je nosilka več projektov pri Znanstvenem inštitutu Filozofske fakultete idr. Kot gostujoča profesorica na tujih univerzah in predavateljica na znanstvenih prireditvah (v Avstriji, Nemčiji, na Slovaškem, Češkem, Poljskem, v Belorusiji, Srbiji, Madžarski idr.) je tvorno prispevala k uspešnemu širjenju slovenistične znanosti in nacionalne prepoznavnosti v tujini.

Za svoje neutrudno znanstvenoraziskovalno, pedagoško in organizacijsko delo je v 80-ih letih prejela Veliko priznanje Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, l. 2001 Zlato plaketo Univerze v Ljubljani, decembra 2016 pa častni naziv zaslužne profesorice. Za njene znanstvene dosežke na področju slovenističnega jezikoslovja so l. 2008 »najboljši poznavalki razvoja slovenskega jezika« podelili nagrado Škrabčeve ustanove.

Ob njenem jubileju ji iskreno čestitam in se ji zahvaljujemo za več kot šestdesetletni celovit, vsestranski izvorni prispevek k zgodovini slovenistike in slovenske slavistike. Želimo ji še veliko prijetnih let, tudi ob uresničevanju življenjskega poslanstva, ki ji ga predstavlja slovenski jezik v vseh svojih razsežnostih.

Irena Orel

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, irena.orel@ff.uni-lj.si